

Jeroen Sweijen

WAAROM

N 7

LYON

GEEN

N 5

DIJON

HEET

De herkomst van
Franse plaatsnamen

WAAROM LYON GEEN DIJON HEET

Waarom Lyon geen Dijon heet
De herkomst van Franse plaatsnamen

Jeroen Sweijen

ISBN 9789461852670

1e druk juni 2020

Vormgeving: Eric Jan van Dorp
Redactie: Andy Arnts
Auteursfoto: Claude Marchand

Batavia Publishers
bataviapublishers.com / info@bataviapublishers.com

Copyright©2020 Batavia Publishers
Copyright©2020 Jeroen Sweijen

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd in welke vorm dan ook zonder uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Jeroen Sweijen

WAAROM LYON GEEN DIJON HEET
DE HERKOMST VAN FRANSE PLAATSNAMEN

Batavia Publishers

Het mooiste van de reis zijn de namen onderweg.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

HET GEHEUGEN VAN HET LANDSCHAP	12
CHRONOLOGISCHE TAALLAGEN	16
'N BEETJE GRAMMATICA	21

Deel 1 - Mensen

PERSOONSNAMEN	25
GALLISCHE STAMMEN	34
VREEMDE VOLKEREN	39

Deel 2 - Nederzettingen

EEN STAD ALS DORP?	46
VAN BOERDERIJ TOT DORP	53
OUDE STADJES EN KOLONIËN	57
GERMAANSE EN SCANDINAVISCH INVLOEDEN	62
NIEUWE NEDERZETTINGEN	65
HUIZEN EN HUTJES	68
RUÏNES	75

Deel 3 - Reliëf

BERGEN	77
Oeroude bergen	77
Mont	86
Puy	94
Rotsen als bergen	95
GODDELIJK HOOG	98
AAN DE ANDERE KANT VAN DE HEUVELS	100
DALEN	102
HET VLAKE PLATTELAND	109
GATEN EN GROTTEN	111
GRONDGESTELDHEID	115

Deel 4 - Water

DORP AAN DE RIVIER	124
RIVIEREN EN BEKEN	128

Heilig water	133
Rivieroevers	134
Meanders	135
WAAR RIVIEREN SAMENVLOEIEN	137
Tussen de wateren	142
Riviermondingen	142
BRONNEN EN 'FONTEINEN'	144
MEREN, VENNEN EN Plassen	154
NATTE VOETEN	156
HET HELENDE WATER	164
EILANDEN	166

Deel 5 - Flora en fauna

DOOR DE BOMEN HET BOS BLIJVEN ZIEN	171
BOMEN EN STRUIKEN	180
Berk	182
Buxus... of struikgewas?	184
Dennen en sparren	187
Doornstruiken en andere stekelige planten	188
Eik en wintereik	190
Els	193
Es	196
Esdoorn	197
Haagbeuk	198
Hazelaar	198
Hulst	200
Iep	201
Jeneverbes	204
Kastanje	204
Kersenboom	205
Linde	206
Lijsterbes	207
Mispel	209
Notenboom	209
Olijven en vijgen	210
Perenboom	211
Plataan	212
Populieren	212
Pruimenboom	214
Riet	215
Rozen	216

Taxus	217
Varens	219
Vlier	220
Wilg	220
Gras, heide en meer	222
DOOR DE BEUKEN HET BOS NIET MEER ZIEN	224
EEN DORP VOL APPELBOMEN	228
WILDE DIEREN	231
Wolven	231
Vossen	234
Beren	235
Everzwijnen	237
Bevers en otters	237
Dassen	239
Hazen en konijnen	240
Herten	241
Gemzen	242
Slangen en draken	242
Leeuwen	244
VOGELS	245
Duiven	245
Kraaien, raven en kauwen	247
Roofvogels en kastelen	248
Nog meer vogels	250
Zingende dieren	252
INSECTEN, KIKKERS EN SLAKKEN	254
VISSEN	257

Deel 6 - Landbouw en veeteelt

ONTGINNINGEN	260
BRAAKLIGGEND TERREIN	268
OP DE BOERDERIJ	271
Schuren en bijgebouwen	272
Stallen en schaapskooien	273
VELDEN EN WEIDEN	275
AKKERBOUW	280
Graansoorten	281
Bonen en erwten	283
Vlas en hennep	283
Wijngaarden	286
Overige groenten- en plantenteelt	288

VEETEELT	291
Ezels	292
Geiten	293
Schapen en lammeren	295
Runderen	296
Koeien	299
Paarden	299
Varkens	300
Honden en katten	302

Deel 7 - Burchten en kastelen

GALLISCHE BURCHTEN	303
FEODALE EXPANSIE	308
Van legerkamp tot kasteel	310
Sterke bergen en rotsen	317
Torens en ridderzalen	320
Muren en omheiningen	324
EEN VEILIG ONDERKOMEN	328
FEODALE INSTELLINGEN EN BELASTINGEN	334
SPOREN VAN OUDE GRENZEN	341

Deel 8 - Religie

VOOROUDERLIJKE GELOVEN	347
Gallische tempels en goden	347
Romeinse tempels en goden	350
KERKEN	353
Altaren en klokkentorens	362
KAPELLEN EN BEDEHUIZEN	364
KERKHOVEN EN BEGRAAFPLAATSEN	371
KLOOSTERS EN ABDIJEN	374
Monniken	381
Eenzame monniken	383
Militaire monniken	386
MYSTIEKE NAMEN	387
HEILIGEN	393
Heiligen met invloed op de lokale geschiedenis	395
De invloed van relikwieën	397
Parochieheiligen	400
Heiligen zonder 'saint'	405
Schijnheiligen	408
Verborgene heiligen	409

Deel 9 - Verkeer, handel en industrie

WEGEN	413
AFSTANDEN EN WINDRICHTINGEN	418
Windrichtingen	419
In het midden	421
Aan de overkant	422
KRUISPUNTEN	423
SOMS MOET JE HET WATER DOOR	426
HET GEMAK VAN EEN BRUG	431
Planken en bogen	435
Gallische bruggen	437
HERBERGEN	439
MARKTEN	443
HAVENS	449
INDUSTRIËLE ACTIVITEITEN	452
Ovens	452
Ijzerbewerking	454
Hout en glas	457
Mijnen	459
Zoutwinning	462
Zwaarden, pannen en bier	463
Sluizen	465
WATERMOLENS	466
Luister eens of het regent?	468

Deel 10 - Moderne tijden

ONDSCHIEDENDE TOEVOEGINGEN	471
Voorzetsels en lidwoorden	475
Buiten de stadsmuren	479
Arme kleine dorpen	481
VERNOEMINGEN	483
NAAMSWIJZIGINGEN	489
Adellijke invloeden	494
WEG MET DE KONING!	496
TROTS OP VELDSLAGEN	499
Dode dorpen en wederopbouw	502
FUSIENAMEN	505
HET DORP IS MOOI, MAAR DE HEL IS NABIJ	509

D 46

ST JOUAN-DE-L'ISLE
CAULNES

BROONS
LANRELAS

Deel 1 - Mensen

PERSOONSNAMEN

Veel plaatsen zijn vernoemd naar een persoon. Dat kan de eigenaar van de grond zijn, de stichter van een boerderij, of eenvoudigweg de bewoner ervan. In het grote merendeel van de plaatsnamen die vernoemd zijn naar personen weten we niets meer van de man of vrouw naar wie huis, dorp of stad genoemd zijn. Er een hoofdstuk aan wijden is je blootstellen aan een ellenlange litanie van persoonsnamen, waarvan soms niet eens de precieze schrijfwijze bekend is. Laten we het daarom bij enkele tientallen voorbeelden houden, aan de hand van de belangrijkste achtervoegsels.

Zeker 5% van de Franse plaatsnamen zijn op het achtervoegsel *-acum* gebaseerd

Al vanaf de Gallo-Romeinse tijd worden achtervoegsels gebruikt om van een zelfstandig naamwoord, een bijvoeglijk naamwoord of een eigennaam plaatsnamen te maken. De grootste serie betreft het achtervoegsel *-acum*, een geromaniseerd achtervoegsel van Gallische oorsprong – bij de Galliërs luidde het achtervoegsel *-acos*. De vormen met *-acum* gebruikt als plaatsnaam komen tussen de vierde en de zevende eeuw opzetten, maar het achtervoegsel is daarna ook nog lang actief geweest, tot ver in de Middeleeuwen. Enorm veel hedendaagse plaatsnamen zijn op de verschillende vormen van dit achtervoegsel gebaseerd; de taalkundige Charles Rostaing schatte dat zeker 5% van alle Franse plaatsnamen hierop gebaseerd zijn. Aan de hand van de afstammelingen van **Floracum* kunnen we het veelvoud aan vormen goed illustreren.

In 1890 publiceerde Henri d'Arbois de Jubainville een studie waarin hij als eerste het achtervoegsel *-acum* (*-acos*) identificeerde en definieerde. D'Arbois de Jubainville was niet alleen keltoloog maar ook jurist; volgens zijn theorie was het eerste gedeelte van een afleiding op *-acum* in alle gevallen een persoonsnaam. Hij zag er een soort voorloper van het kadaster en de belastingadministratie in, waarmee boerderijen en gronden geïdentificeerd werden aan de hand van de eigenaar. Volgens zijn theorie betekent **Fleury** dus 'de nederzetting van Florus'. Zijn theorie werd decennialang

klakkeloos gevolgd, en voor alle namen op *-acus* werd geprobeerd een passende Latijnse, Keltische of Germaanse persoonsnaam te vinden – of te creëren.

Streek	Vorm	Voorbeeld
Zuid-Frankrijk	-ac	Florac (48)
Noord-Frankrijk	-y	Fleury (80)
West-Frankrijk	-é of -ay	Fleuré (86)
Midden-Bretagne	-ac	<i>Loudéac</i> (22)
Saintonge, Limousin	-ac	Fleurac (16)
Auvergne	-at	Fleurat (23)
Francoprovençaals	-ieu(x)	Fleurieu-sur-Rhône (69)
Noordoost-Frankrijk	-ey	Fleurey (25)
Frans-Vlaanderen	-ecques	<i>Blendecques</i> (62)
België en Nederland	-ijk, -ik	<i>Kortrijk, Blerick</i>

Elders komen nog *-ies*, *-ec*, *-oc*, *-ig* en *-ach* voor. Soms is het achtervoegsel niet meer te herkennen, vervangen door een ander achtervoegsel of compleet verdwenen.

Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw zagen sommige taalkundigen in dat het eerste gedeelte ook naamwoord kon zijn. Dat kon het geval zijn wanneer er veel gelijkkluidende namen waren, wanneer er niet bewezen kon worden dat de gebruikte persoonsnaam wel bestond, of wanneer de geografische realiteit overeenkwam met het vermoedelijk gebruikte naamwoord. Toen men merkte dat veel plaatsen die **Montigny** of **Montignac** heetten op een heuvel, berg of andere hoogte lagen, was de afweging snel gemaakt: in plaats van de persoonsnaam Montanus of Montanius werd er gekozen voor een verklaring vanuit *montanea*, ‘berg, gebergte’. Volgens deze theorie betekent Montignac ‘het dorp op de berg’ en niet ‘het dorp van Montanius’. Fleury zou volgens deze theorie ‘het dorp met de bloemen’ kunnen betekenen, maar bewijs maar eens dat ergens vijftien eeuwen geleden bloemen groeiden.

Samengevat: het eerste gedeelte is hetzij een persoonsnaam, hetzij de beschrijving van het landschap. Voor steeds meer namen bestaat er een dubbele theorie: een ‘traditionele’ met een persoonsnaam en een ‘modernere’ met een naamwoord dat in het landschap terug te vinden is. **Mouzay** (55), **Liorac-sur-Louyre** (24) en **Sussey** (21) zijn wel verklaard met de persoonsnamen *Mausos, Liber en Succius. Maar wanneer je merkt dat

Mouzay aan de Maas (*Meuse*) ligt, Liorac aan de Louyre en dat bij Sussey de Suze ontspringt, dan ligt een afleiding van de riviernaam meer voor de hand dan een obscure persoonsnaam. In **Langeac** (43) heeft men wel de persoonsnamen Langius of Lanius willen zien, maar een samenstelling met *long(i)us*, 'het lange(re) dorp', ligt meer voor de hand.

In andere gevallen lijkt de persoonsnaam meer voor de hand te liggen dan de naamwoordelijke geografische uitleg. **Azay-le-Rideau** (37), **Azé** (53) en een hele reeks verwante namen worden traditioneel verklaard vanuit de persoonsnaam Asius of Atius. De reeks is echter wijdverbreid en de voorgestelde persoonsnamen zijn zeldzaam. Vandaar dat als eerste gedeelte ook het Gallische *asia* is voorgesteld, een soort rogge. Plinius gebruikt deze term in zijn geschriften, maar vermeldt erbij dat het woord vooral in de Alpen wordt gebruikt. Nu komt de plaatsnaam **Asiacus* niet in de Alpen voor, wat de theorie tegenspreekt. Recent is ook de hydronymische wortel **as-* voorgesteld: de meeste plaatsen met deze naam liggen aan het water. Het laatste woord is hier nog niet over gezegd.

Toch zijn er genoeg namen over om een bloemlezing persoonsnamen + *-acum* te geven. Er zijn daarbij zowel Gallische, Romeinse als Germaanse persoonsnamen gebruikt. De herkomst van de persoonsnaam zegt niets over de origine van de man of vrouw die de naam gedragen heeft. Enkele voorbeelden:

Met een Gallische naam:

Annecy (74 - Anexia), **Attigny** (08 - Attinios), **Barjac** (09 - Bargius), **Bouilhonnac** (11 - Bullonius), **Crouy-sur-Ourcq** (77 - Crodius), **Camurac** (11 - Camurus), **Crécy-en-Ponthieu** (80) en **Crissay** (37) heten naar ene Crixsius, **Dagny** (77 - Dannius), **Douai** (59 - Dous), **Ennezat** (63 - Enicios), **Essé** (35 - Essios), **Gevrey-Chambertin** (21 - Gabrios), **Issigeac** (24 - Iccidios), **Javrezac** (16 - Gabericios), **Lailly-en-Val** (45 - Lallios), **Lirac** (30 - Larius), **Mutigny** (51 - Mutinios), **Nérac** (47 - Nerios), **Olizy** (51 - Olitios), **Ordonnac** (33 - Ordo), **Pinsac** (46 - Pentios), **Salagnac** (24 - Salanios), **Tincry** (57 - Tincorix), **Tremilly** (52 - Tramilius), **Vézelay** (89 - Visellius), **Vibrac** (16 - Vebro), **Vry** (57 - Virios), **Wervicq-Sud** (59 - Verus of Verovios), **Yvignac** (22 - Ivinios)

Met een Latijnse of Romaanse naam:

Acigné (35 - Assinius of Accinius), **Ailly-sur-Noye** (80 - Allius), **Aizenay** (85 - Asianus), **Antony** (92 - Antonius), **Aurillac** (15 - Aurelius), **Bellac** (87 - Bellus), **Bergerac** (24 - Bracarus), **Chambly** (60 - Camilius), **Chouzy-sur-Loi-**

re (37 - Causus), **Cognac** (16 - Cominius), **Cornillac** (26) en **Cornillé** (35) naar Cornelius, **Cubzac-les-Ponts** (33) en **Saint-André-de-Cubzac** (33) naar Cupitius, **Domagné** (35 - Domenius), **Donzy** (58 - Domitius), **Éréac** (22) en **Bourg-d'Iré** (53) naar Irrius, **Faucigny** (74 - Fulcinus), **Figeac** (46 - Fidus), **Flavigny-sur-Ozerain** (21 - Flavinus), **Jonzac** (17 - Juventius), **Jumilhac-le-Grand** (24) en **Petit-Jumilhac** (24) heten naar Gemellus, **Lerné** (37) en **Larnat** (09) naar Laranius, **Margny-sur-Matz** (60), **Mérignac** (33) en **Merdrignac** (22) naar Matrinius, **Martignat** (01) en **Martigny** (02) naar Martinius, **Mauriac** (15 - Maurius), **Messimy-sur-Saône** (01), **Meximieux** (01) en **Maissemy** (02) naar Maximus, **Nérac** (47 - Nerius), **Parthenay** (79 - Parthenius), **Pauillac** (33 - Paulus; ook verklaard als 'moeras, natte plaats'), **Rougé** (44), **Rouffach** (68), **Royat** (63), **Robiac-Rochessadoule** (30) en **Roubiac** bij Cazevieille (34) naar Rubius, **Saillac** (19 - Salius), **Semblançay** (37 - Simplicius), **Sully-sur-Loire** (45 - Sollius), **Thénisy** (77) en **Tauxigny** (37) verwijzen beide naar Talsinius, **Tinténiac** (35) en **Tintignac** (19) beide naar Tintinius, **Valençay** (36 - Valentius), **Vitré** (35 - Victorius).

Met een Germaanse naam:

Gagny (93 – Wannu), **Gizy** (02 – Giso), **Guiry-en-Vexin** (95 – Waro), **Hermeray** (78 – Harimar), **Juziers** (78 – in 978 *Gizei*: eveneens met Giso), **Landouzy-la-Cour** (02) en **Landouzy-la-Ville** (02) met Landoald, **Lagery** (51 – Latgari), **Nandy** (77 – Nando), **Oissery** (77 – Aushari), **Valmy** (51 – Walismus). **Wasigny** (08) en **Wassy** (52) kunnen beide afgeleid zijn van de persoonsnaam Waso.

De Gallische naam Dous is onder meer bekend van een pottenbakker die Dous heette, en waarvan de potten tot in Parijs en Lyon teruggevonden zijn – maar het hoeft zeker niet om dezelfde persoon te gaan. **Annecy-le-Vieux** (74) is de oorspronkelijke locatie van Annecy; de naam op *-acum* heeft een ouder *Boutae* verdrongen, waarvan de Gallische wortel op ‘koeien’ duidde. Bij **Vitré** (35), **Vitrac** (24), **Vitry-sur-Seine** (94) en **Vitry-le-François** (51) wordt meestal uitgegaan van de persoonsnaam Victorius. Het gaat hier echter om een uitgebreide serie plaatsen, waarvan de meeste aan het water liggen. De uitleg met **wis-ara*, een hydroniem dat ook voor de naam van de **Vézère** heeft gezorgd, is ook mogelijk.

Persoonsnamen alleen

Persoonsnamen kunnen ook zonder achtervoegsel voor een plaatsnaam zorgen. In enkele gevallen is er wel ooit een achtervoegsel geweest of stond er een extra naamwoord bij, maar dat is in de loop der tijd weggefallen. De volgende namen tonen slechts enkele voorbeelden van plaatsnamen op basis van persoonsnamen zonder achtervoegsel:

Belley (01 – Bellicius), **Bitche** (57 – de genetiefform van Beta), **Grasse** (06 – de vrouwelijke vorm van Crassus), **Grignan** (26 – Gratinianus), **Privas** (07 – Privatius), **Vizille** (38 – Visellius) en **Yssingeaux** (43 – Isingaudus). Ook **Perpignan** (66) hoort in dit rijtje thuis; de stad is vernoemd naar een onbekende Perpenianus. Maar ja, het is een grote stad en dan wil je graag een illustere voorouder. Lokaal wordt dan ook verteld dat de Romeinse legeraanvoerder Perpenna zijn naam aan de stad zou hebben gegeven.

Waarom Lyon geen Dijon heet

In het zuiden en zuidoosten was de Romeinse overheersing al ouder en steviger ingeburgerd. Enkele achtervoegsels van Latijnse oorsprong komen dan ook vooral in die streek voor. Ze hebben dezelfde functie als *-acum*, maar lijken vooral met persoonsnamen gevormd te zijn.

Het achtervoegsel *-anum* heeft vooral in de Hérault, de Aude en de aangrenzende departementen voor plaatsnamen gezorgd, met voornamelijk persoonsnamen van Latijnse oorsprong. Meestal is het achtervoegsel te herkennen aan de huidige uitgang *-an*. Voornamelijk in het zuidelijk gedeelte van deze streek heeft de laatste lettergreep zich ontwikkeld tot de open klinker *-a*, die we ook in de schrijfwijze terugvinden: **Gaja-la-Selve** (11 – Gaius), **Loupia** (11 – Luppilus) en **Oupia** (34 – Oppilus). Enkele voorbeelden met *-an*: **Aspiran** (34 – Asperius), **Boujan-sur-Libron** (34 – Boius),

Corneilhan (34 – Cornelius), **Davejean** (11 – Daveius) en **Fabrezean** (11 – Fabricius). Ook in de Provence komen we dit achtervoegsel tegen, bijvoorbeeld in **Maillane** (13 – Mallius) en **Seillans** (83 – Caelius). Verder naar het westen is **Frontignan-de-Comminges** (31), waar een Gallo-Romeinse villa is opgegraven, een samenstelling van de Latijnse naam Frontinianus. Op basis van Frontignan is de streeknaam *Frontignes* gevormd; die komen we tegen in de officiële naam van buurdorp **Antichan-de-Frontignes** (31). **Lusignan** (86) droeg oorspronkelijk het achtervoegsel *-acum*, maar daar heeft zich een achtervoegselwisseling voorgedaan. De plaats is vernoemd naar ene Licinius.

In het Francoprovençaalse taalgebied, en met name in de Isère, levert dit achtervoegsel *-anum* enkele plaatsnamen op *-ans*, zoals **Marnans** (38 – Marinus) of **Moydans** (05 – *Mogetus*), maar vooral een serie plaatsnamen op *-in(s)*, afkomstig van de fonetische variant *-ianum*: **Annoisin-Chatelans** (38 – Anitius), **Sérézin-du-Rhône** (69 – Caesarius) en **Tullins** (38 – Tullius) zijn daar enkele voorbeelden van..

Het vrouwelijk meervoud van dit achtervoegsel, *-anas*, komt ook voor. Het vormde eigenlijk een bijvoeglijk naamwoord, waar we *terras* ('landerijen') bij kunnen denken. **Valenciennes** (59) betekent dan '(de landerijen) van Valentinus' en **Chériennes** (62) die van Cerius.

Aan de vele plaatsnamen op *-argues* in de Gard en in de Hérault ligt een ander achtervoegsel ten grondslag, het Latijnse *-anicas*. Ook bij *-anicas* is het eerste gedeelte meestal een (Latijnse) persoonsnaam: **Goudargues** (30 – Gordus), **Lansargues** (34 – Lantius), **Martignargues** (30 – Martinus), **Sauteyargues** (34 – Saltorius) en **Vallérargues** (30 – Valerius). Wat meer naar het noorden, in de Auvergne, levert dit *-anicas* een aantal vormen op *-anges*, zoals **Sauxillanges** (63 – Celsinus) of **Vendranges** (42 – Venerius).

Twee andere Latijnse achtervoegsels die in bijna heel Frankrijk in gebruik zijn geweest zijn *-ense* en *-onem*. **Ancenis** (44) is gevormd door de Romeinse persoonsnaam Antianus; **Condorcet** (26) werd in 956 geschreven als *Condacense* en is een afleiding van de Gallische naam Condercus. Met *-onem* kunnen we **Alençon** (61 – Allontia of Alentius), **Luçon** (85 – Lucius) en **Vierzon** (18 – Viricius) citeren; **Péronne** (80 – Perrus) vertegenwoordigt de vrouwelijke vorm *-ona*.

Een ander achtervoegsel dat veel succes heeft gehad is het Germaanse achtervoegsel *-ingos/-inga*. Dit achtervoegsel komt ook in de Neder-

landse, Belgische en Duitse toponymie vaak voor: denk bijvoorbeeld aan Groningen, Scheveningen of Poperinge. Het achtervoegsel betekent 'bij de lieden van' en is altijd gekoppeld aan een persoonsnaam, meestal van Germaanse oorsprong. Dit suffix duidde de familiekring aan, de mensen die bij de naamgever behoorden. Zo dankt de streek **Lotharingen** (*Lorraine*) zijn naam aan koning Lotharius de Eerste (795-855), zoon van Lodewijk de Vrome.

Het is niet verwonderlijk dat dit achtervoegsel vooral in Frans-Vlaanderen, Lotharingen en de Elzas voorkomt. We vinden het echter ook terug in Franche-Comté en Bourgondië en zelfs in het zuidwesten van Frankrijk, waar het door de Visigoten gebruikt is.

In de Elzas en de oostelijke Moselle vertoont het achtervoegsel meestal de vorm *-ing* of *-ingen*, soms verfranst tot *-ingue*: **Dehlingen** (67 – Tailo), **Etting** (57 – Atto), **Huningue** (68 – Huno).

Ten westen daarvan, in een groot gedeelte van Lotharingen, vinden we *-ange*. De overgang van *-ing(en)* naar *-ange* komt ongeveer overeen met de oude taalgrens tussen het Germaanse en het Romaanse taalgebied. **Adelange** (57 – Adal), **Mondelange** (57 – Mundilo), **Morhange** (57 – Moricho), **Xouaxange** (57 – Swikiwo) zijn hier enkele voorbeelden van. In **Marange-Zondrange** (57) vormden Mathari en Zuro al voor de Franse Revolutie een paar.

In de Franche-Comté en in Bourgondië komen ook enkele vormen op *-ange* voor, maar de gebruikelijke vorm is er *-ans*. **Adelans** in Adelans-et-le-Val-de-Bithaine (70) is er het equivalent van bovenvermeld Adelange. **Louhans** (71) behoorde toe aan ene Leubo, **Frambouhans** (25) aan Frambodius, **Ornans** (25) aan Aurwin en **Thieffrans** (70) aan ene Theofredus.

In het zuidwesten vinden we meestal vormen op *-ens* of *-enx*. In **Tonneins** (47), gevormd met de naam Tunno, is het achtervoegsel in de oude vormen nog te herkennen; de eerste vorm luidt *de Toninge* en vervolgens treffen we de overgangsvorm *de Tonencs*. We vinden in die streken bijvoorbeeld ook **Rabastens** (81 – Hratgast), **Maurens** (24 – Moro) en **Grimaudenx** (81 – Grimoald).

In Frans-Vlaanderen tenslotte is de gebruikelijke vorm *-ingue(s)* of *-inghe*, zoals **Affringues** (62 – Harifrid), **Autingues** (62 – Aldo) of **Wulverdinghe** (59 – Wulfhard). In die streek vallen ook de vele plaatsen op die op *-inghem* eindigen. Hierachter zit een samenstelling van *-ing-* en *-hem*, afkomstig van het Germaanse *heim*, dat we ook in Nederland en België te-

genkomen als *-heim*, *-heem*, of *-hem*. We kunnen *-inghem* interpreteren als ‘de woonplaats van de lieden van X’. Ook hier is het eerste gedeelte altijd een persoonsnaam. Zo was **Audinghem** (62) de ‘woonplaats van de lieden van Aldo’, en vinden we in **Radinghem-en-Weppes** (59), **Reclinghem** (62), **Terdeghem** (59) en **Wicquinghem** (62) de persoonsnamen Rado, Rikiwulf, Terdo en Winico terug.

Een familiedorp

De naam van het al in de zesde eeuw als *Faram* aangeduide **Fère-en-Tardenois** (02) is afkomstig van **fara*, een woord van Germaanse oorsprong dat een geslacht of een familie aanduidt, een groep mensen die bij elkaar horen. In Noord-Italië wordt het woord in de zevende eeuw met die betekenis gebruikt; enkele eeuwen later is *fara* ‘nederzetting’ gaan betekenen. *Fère-en-Tardenois* is zo oud dat de betekenis ‘plaats waar een geslacht/familie bij elkaar woont’ voor de hand ligt. **La Fère** (02) is een vergelijkbare naam. In het zuiden vinden we *fare* terug in **La Fare-les-Oliviers** (13), **La Fare-en-Champsaur** (05) en in **Montferrand-la-Fare** (26), waar **La Fare** een de naam van een voormalige verdwenen gemeente is. **Lafare** (84) vertegenwoordigt dezelfde naam met een geagglutineerd lidwoord.

Van de bovenstaande namen zijn de dragers over het algemeen niet meer bekend. Ze waren waarschijnlijk lokaal bekend of domweg de baas, maar de geschiedschrijving heeft hun naam en hun daden niet onthouden. Ze leven slechts voort in de plaatsnaam die ooit naar hen vernoemd is. Dat is anders voor de namen die volgen, vernoemd naar enkele Romeinse keizers.

Zo is de stad **Autun** (71) vernoemd naar de Romeinse keizer Augustus, die besloot een nieuwe stad te laten bouwen aan de voet van het Gallische *Bibracte*. De stad werd naar hem *Augustodunum* genoemd, met het Gallische woord *dunum* als tweede gedeelte: ‘berg, versterkte hoogte, fort’. Naar keizer Augustus zijn ook andere steden vernoemd, maar de meeste daarvan zijn in latere eeuwen omgedoopt. Zo was *Augustodurum* de oude naam van Bayeux (14), *Augustoritum* de voormalige naam van Limoges (87)

en *Augustonemeton* de oude naam van Clermont-Ferrand (63) – respectievelijk een ‘marktstad’, een ‘voorde’ en een ‘tempel’. Naast Autun vinden we keizer Augustus nog terug in **Authon** (28), waarvan de oorspronkelijke vorm *Augustomagos* luidt.

Grenoble (38) is vernoemd naar de Romeinse keizer Gratianus, die leefde en regeerde in de tweede helft van de vierde eeuw. Hij stierf in 383 in Lyon. De bronvorm van Grenoble is *Gratianopolis*, met het Griekse woord *polis*, ‘stad’. Grenoble is dus de ‘stad van Gratianus’.

Julius Caesar heeft het nog over *Cenabum*, maar in 346 wordt de plaats vermeld als *Aurilianorum civitas*, de ‘stam van de inwoners van Aurelia’. De plaats ging dus mee in de mode die in de vierde eeuw in zwang was: veel belangrijke plaatsen in Gallië kregen de naam van het volk waar deze de hoofdsteden van waren. In het geval van **Orléans** (45) was dat echter geen Gallische stamnaam, maar een (Gallo-)Romeinse naam, gebaseerd op de stadsnaam Aurelia, waarvan de inwoners *Aureliani* heetten. Die Aureliani hebben voor de naam Orléans gezorgd; de stad Aurelia dankte op haar beurt haar naam aan de Romeinse keizer Marcus Aurelius Valerius Probus, die regeerde van 276 tot 282.

Keizerlijke moeder

De geschiedenis verhaalt hoe **Elne** (66) – *castro cui Helenae nomen est*, ‘burcht waarvan Helena de naam is’ – door de Romeinse keizer Constantinus naar zijn overleden moeder Helena vernoemd is. Daarvoor droeg het stadje een naam van Iberische oorsprong, *Iliberri*, dat ‘de nieuwe stad’ betekent.

GALLISCHE STAMMEN

De meeste grotere Franse steden bestonden al aan het begin van onze jaartelling. Vaak droegen deze plaatsen een Gallische naam, soms een Latijnse of een combinatie van beide. Rond de vierde eeuw na Christus veranderden echter in een kort tijdsbestek tientallen plaatsen van naam: ze werden vernoemd naar het Gallische volk (*civitas*) waar ze de hoofdstad van waren. Je zou het bijna een modeverschijnsel kunnen noemen, dat voornamelijk in Noord- en Midden-Frankrijk voorkwam.

Zo werd bijvoorbeeld *Noviomagus* – waarvan de Gallische naam, die ook de naam Nijmegen heeft opgeleverd, ‘nieuwe markt’ betekent – vernoemd naar het volk der Lexobii, het tegenwoordige *Lisieux* (14). Uit het stripalbum *Asterix als Legioensoldaat* ken je wellicht *Condate*, waarvan de naam werd vervangen door die van de stam Redones, tegenwoordig **Rennes** (35). Het is niet toevallig dat de namen van deze steden meestal op een -s of op een -x eindigen: het zijn oorspronkelijk allemaal meervoudige ablatieven (op -is), die gebruikt werden als een locatief: ‘bij de X’. Ook **Parijs** (*Paris*), het voormalige *Lutetia*, dankt zijn naam aan een Gallische stam: het was de hoofdstad van de Parisii. Het voormalige *Samarobriva* (letterlijk: ‘brug over de Somme’) heet tegenwoordig **Amiens** (80), naar de Ambiani. *Augustodurum* (‘markt van Augustus’) werd **Bayeux** (14), naar de stam van de Bajocasses. Vandaar dat naast *Bayeusain* ook *Bajocasse* voorkomt als naam voor de inwoners van Bayeux. *Caesaromagos*, hoofdstad van de Bellovaci, leverde het huidige **Beauvais** (60) op. Deze naam heeft dus geen enkel verband met de vele andere *Beauvoir* en *Beauvais* van Frankrijk, waar het om het goede of mooie uitzicht gaat, in de Middeleeuwen een praktisch landschapselement om de vijand op tijd te zien aankomen.

Deze mode betrof niet heel Frankrijk: in de zogenaamde *Provincia* (Zuidoost-Frankrijk) kwam het verschijnsel nauwelijks voor. De oude stammen in deze regio waren al vroeg geromaniseerd en hadden al veel van hun eigenheid verloren. Toch zijn ook hier voorbeelden te vinden: **Chorges** (05) was de hoofdstad van de Caturiges en het kleine **Riez** (04) van de Reii. Zelfs **Saint-Paul-Trois-Châteaux** (26) hoort in dit rijtje thuis. De naam heeft niets met kastelen te maken, maar is gebaseerd op een herinterpretatie van de oude naam. Toen de volksnaam Tricastini niet meer begrepen werd, herinterpreteerde men die als *trois châteaux*. Vandaar dat je er die drie kastelen niet zult vinden.

Tours heeft niets met torens te maken

Ook **Tours** (37) zet je mogelijk op het verkeerde been. Deze naam heeft niets met torens te maken, maar is genoemd naar het volk der Turones. In dezelfde streek vinden we **Chartres** (28), dat zijn naam dankt aan de Carnutes (ja, die van het befaamde woud), en **Angers** (49), dat naar de Andecavi vernoemd is.

Le Mans (72), als voormalige hoofdstad van de Cenomanni, hoort ook bij deze reeks, maar hier is wat bijzonders gebeurd. Het is een oude stad, reeds door Ptolemaeus vermeld als *Vindinum*, waarvan het eerste ele-

Waarom Lyon geen Dijon heet

ment *vindo*- 'wit' of 'heilig' betekende. Deze naam werd vervangen door de naam van het volk, maar bij een regelmatige fonetische ontwikkeling zou de stad vandaag **Celmans* of **Cemans* hebben geheten. Het eerste gedeelte *Ce(l)* werd echter opgevat als een aanwijzend voornaamwoord en dat werd maar vreemd gevonden in een plaatsnaam. Het werd vervangen door een gewoon lidwoord: *Le Mans*.

Veel van die vroegere hoofdsteden zijn groot gebleven en vervullen nog steeds een rol als (onder)prefectuur of regionale hoofdstad. Andere hoofdsteden verloren hun betekenis en zijn tegenwoordig onoglijke dorpjes in de Franse provincie. Zo was **Vieux** (14) ooit de hoofdstad van de *Viducasses* en **Jublains** (53) van de *Diablintes*. Beide dorpjes hebben nauwelijks 500 inwoners, maar ze hebben er een indrukwekkend historisch erfgoed aan overgehouden.

Plaatsen die naar Gallische volkeren zijn genoemd

- Amiens (80) - Ambiani
- Angers (49) - Andecavi
- Arcomie (48) - Arecomici
- Arras (62) - Atrebatas
- Auch (32) - Ausci
- Avranches (50) - Abrincatui
- Bayeux (14) - Baiocasses
- Bazas (33) - Vasates
- Beauvais (60) - Bellovaci
- Bourges (18) - Bituriges
- Cahors (46) - Cadurci
- Châlons-en-Champagne (51) - Catalauni
- Chartres (28) - Carnutes
- Château-Queyras (05) - Quadriates
- Chorges (05) - Caturiges
- Corseul (22) - Coriosolitae
- Dreux (28) - Duriocasses
- Évreux (27) - Eburonici
- Javols (48) - Gabali
- Jublains (53) - Diablintes
- Labastide-Gabausse (82) - Gabales
- Langres (52) - Lingonen
- Lieutadès (15) - Eleuteti
- Limoges (87) - Lemovices
- Lisieux (14) - Lexovii
- Le Mans (72) - Cenomani
- Meaux (77) - Meldi
- Metz (57) - Mediomatrices
- Nantes (44) - Namnetes
- Paris (75) - Parisii
- Périgueux (24) - Petrocorii
- Poitiers (86) - Pictaven
- Reims (51) - Remi
- Rennes (35) - Redones
- Rennes-les-Bains (11) - Redae
- Rennes-le-Château (11) - Redae
- Riez (04) - Reii
- Rodez (12) - Ruteni
- Saint-Bertrand-de-Comminges (31) - Conveni
- Saint-Paul-Trois-Châteaux (26) - Tricastini
- Saintes (17) - Santones
- Sées (61) - Saii
- Senez (04) - Sentii
- Senlis (60) - Silvanectes
- Sens (89) - Senones
- Soissons (02) - Suessiones
- Sos (47) - Sotiates
- La Teste-de-Buch (33) - Boii
- Tours (37) - Turones
- Trets (13) - Tritolli
- Troyes (10) - Tricasses
- Vannes (56) - Veneti
- Vergons (04) - Vergunni
- Vermand (02) - Viromandui
- Vieux (14) - Viducasses

In **Sos** (47) is de situatie vermoedelijk andersom en heeft de stad voor de naam van de stam gezorgd. De naam van Sos is in dat geval een ontwikkeling van het Indo-Europese **tsotto*, ‘holte in de grond’. **Trets** (13) zou zijn naam kunnen ontleenen aan de door de Tritolli vereerde godin Trittia – er is in ieder geval een naamkundige link tussen godin, volk en plaats. **Château-Queyras** in de gemeente Château-Ville-Vieille (05) heeft

zijn naam wellicht niet aan het volk ontleend, maar aan de streeknaam **Queyras** – die op zijn beurt wel van de stamnaam Quadriates afkomstig is.

Net als de Queyras zijn er inderdaad enkele streken naar Gallische volkeren genoemd, zonder dat hun hoofdstad de naam van de stam heeft overgenomen. **Puigcerdà** in Spanje is de historische hoofdstad van de **Cerdagne**; zowel streek als plaats hebben hun naam te danken aan de Cere-tani. De Bigerrones zorgden voor de streeknaam **Bigorre** en de **Auvergne** heeft haar naam te danken aan de Arverni. In Normandië hebben het **pays de Caux** en de **Vexin** hun naam te danken aan de Caleti en de Veliocasses. De **Vercors** heet zo naar het volk der Vertamocori.

Het komt voor dat plaatsen die geen hoofdstad waren of zelfs niet in het stamgebied lagen toch naar een bepaalde Gallische stam zijn vernoemd. **Vermand** (02) ligt wel in de **Vermandois**, het oude gebied van de stam Viro-mandui, maar was daar niet de hoofdplaats van: dat was Saint-Quentin. Vermand heeft wel zijn naam aan de stam te danken, maar vermoedelijk slechts indirect, via de oude naam van Saint-Quentin, *Augusta Viromanduorum*. Later is die stad hernoemd naar de heilige Quintinus, een Romeinse missionaris en martelaar die daar leefde en stierf. **Chartres-de-Bretagne** (35) ligt niet in de streek van de Carnutes en **Caorches-Saint-Nicolas** (27) ligt niet in de streek van de Cadurci. Toch zijn deze naamgenoten van Chartres en Cahors naar de volksnamen genoemd: vermoedelijk waren hier kleine groepjes stamleden neergestreken, en noemden de omringende inheemse volken deze dorpen naar de vreemdelingen.

Albi, hoofdstad van de Tarn, heeft lange tijd voor hoofdbreken gezorgd bij nogal wat taalkundigen. Toch hoort de stad vermoedelijk ook thuis in het lijstje namen dat Gallische stammen aanduidt, al gaat het niet om hun historische hoofdstad. De Albici waren oorspronkelijk gevestigd in de omgeving van **Riez** (04). De oude naam van het dorpje Riez was *Alebaece*, vermeld door Plinius de Oudere en de Griekse geograaf Strabo. Waarschijnlijk hebben de Reii op een gegeven moment de Albici van hun grondgebied verjaagd. Een gedeelte van het verdreven volk is toen neergestreken in de omgeving van wat later aangeduid zou worden als de *civitas Albigensium*, de huidige stad Albi. Ook het dorpje **Albiosc** (04), niet ver ten zuiden van Riez, heeft zijn naam aan dit volk te danken.

VREEMDE VOLKEREN

Laten we een kleine etnische wandeling door Frankrijk maken. In het tijdperk waarin de basis werd gelegd voor onze huidige plaatsnamen, waren grenzen en volkeren allesbehalve stabiel. Emigratie en immigratie zijn van alle tijden. Ging het in het vorige hoofdstuk nog om Gallische stammen die hun naam hebben nagelaten aan hun oude hoofdsteden, in dit hoofdstuk kijken we naar andere plaatsen die de naam van een oud volk dragen, dat op een gegeven moment in de geschiedenis werd beschouwd als 'vreemdeling' of 'immigrant'.

Veel van deze namen werden gebruikt voor kleine nederzettingen van 'vreemdelingen', mensen van elders die zich te midden van een ander volk vestigden. Soms waren dat (de nakomelingen van) militaire troepen, door de Romeinen belast met het bewaken van een belangrijk kruispunt of een handelsweg. Soms waren het eenvoudigweg kleine groepjes mensen die in de Grote Volksverhuizing daar min of meer toevallig waren terechtgekomen. We weten echter nooit helemaal zeker of het om een volksnaam gaat: het kan in sommige gevallen ook om een recentere persoons- of familienaam gaan, afgeleid van de historische volksnaam.

Veel van deze vreemde volken zijn van Germaanse oorsprong, waaronder de Franken. Die hebben niet alleen hun naam aan het land **Frankrijk** gegeven, maar ook aan meerdere plaatsnamen. Zo hebben groepjes Franken gezorgd voor de namen **Francarville** (31), **Francourville** (27) en **Francourt** (60), in 1010 vermeld als *Francorum curtis*, 'het dorp, de boerderij van de Franken'. **Villefrancœur** (41), in de 10^e eeuw vermeld als *villam Francori*, heeft dezelfde betekenis en oorsprong, alleen is hier de volgorde Romaans, net als in **Villers-Franqueux** (51). **Francs** (33) werd in de 11^e eeuw vermeld als *ad Francos*; het betekent eenvoudigweg 'bij de Franken', net als **Frencq** (62) in het noorden van Frankrijk.

De overkoepelende naam van de Germanen vinden we terug in twee dorpen met de naam **Germaine**. Germaine in de Aisne werd in 1135 vermeld als *Germania*. Ook in **Germainvilliers** (52) is dit volk waarschijnlijk terug te vinden.

Ook de Goten hebben sporen achtergelaten, voornamelijk in het zuidwesten van Frankrijk. Het gaat in de meeste gevallen om Visigoten. We vinden ze terug in **Gouts** (40), **Goutz** (33) en **Goux** (32), maar ook in **Goudourville** (82), dat in 846 vermeld wordt als *villa Gothorum*. De naam is vergelijk-

baar met **Villegouge** (33), waar de woordvolgorde andersom is. Elders in Frankrijk kunnen we **Goux-lès-Dambelin** (25) en **Montgueux** (10) citeren, ‘de berg van de Goten’.

De Taifali waren aan de Goten verwant. Zij lieten hun naam na aan **Tiffauges** (85) – de streek hier werd in de vierde eeuw vermeld als *Teofalgicus pagus*. Datzelfde Oost-Germaanse volk heeft ook zijn naam nagelaten aan het stadje **Chauffailles** (71) in de Bourgogne. De afwijkende beginklinker kan veranderd zijn onder invloed van het regionale woord *chauffaille*, ‘slecht stookhout’. Het volk komt ook voor in de buurtschapsnamen **Tivauche-le-Haut** en **Tivauche-le-Bas** bij Corsaint (21).

Behalve aan de landstreek Bourgogne lieten kolonies van het Germaanse volk der Bourgondiërs of Bourgonden ook hun naam na aan **Bourgogne** (51), in 877 vermeld als *Burgundia*, aan **Bourguignons** (10), in 871 vermeld als *Bulgundio* – het achtervoegsel dateert pas uit later tijd – en aan **Bourguenolles** (50). Ondanks het huidige enkelvoud zijn alle oudere vormen van **Bourguignon-lès-Conflans** (70) in het meervoud, zodat we ook daar mogen uitgaan van de naam van het volk: een groep Bourgondiërs die zich hier aan het eind van de Romeinse tijd vestigde. Ook **Bourgougnague** (47) herinnert aan een oude kolonie Bourgonden.

Dit Saksische kampement moest de weg bewaken

Saksen vinden we terug in **Soissons-sur-Nacey** (21), maar niet in **Soissons** (02), dat de hoofdplaats was van een Gallische stam. **Sissonne** (02) was vermoedelijk wel een plek waar Saksen neergestreken waren. **Saisseval** (80) en **Saigneville** (80) kunnen begrepen worden als de ‘vallei’ en ‘dorp’ waar Saksen woonden. In Bretagne woonden er Saksen in **Cesson-Sévigné** (35, in 1153 *Saxon*) en op het eiland Belle-Île, waar **Sauzon** (56) de Bretonse vorm *Saozon* laat voortleven. Ook **Xon** bij Lesménils (54) heeft zijn naam te danken aan aldaar gelegerde Saksen, waarbij de eerste lettergreep rond de zestiende eeuw weggevallen is. Dit Saksische kampement moest de weg bewaken die Metz via Toul met Langres verbond. **Saxon** in Saxon-Sion (54) was een kampement langs een aftakking van deze weg.

Enkele tientallen kilometers zuidelijker werd diezelfde weg bewaakt door Alanen, gevestigd in het huidige **Allain** (54). Deze Alanen waren een ruitervolk uit de Kaukasus dat aan het begin van de vijfde eeuw door de Grote Volksverhuizingen in Gallië terecht kwam. Zij werden soms door de

Romeinen ingezet in hun strijd tegen de Hunnen. Ook twee dorpen aan de Dordogne waar zij zich vermoedelijk vestigden dragen nog hun naam: Allas-les-Mines en Alles-sur-Dordogne.

De Alemannen vormden een andere Germaanse stam. Ze hebben voor de Franse naam van Duitsland gezorgd, **Allemagne**. Hun naam vinden we terug in de Franse toponymie, met namen die meestal veel weghebben van *Allemagne* of *Allemand*. **Allemagne-en-Provence** (04) bijvoorbeeld, *Alamannia* in 1182, en ook **Allemagne** (86), **Allemans** (24), **Allemans-du-Dropt** (47) met de naam van een rivier, **Allemant** (02), **Allemanche** (50) en **Almenêches** (61). **La Maigne** (86) hoort er ook bij: het dorp werd in 1080 vermeld als *terra qua dicitur Alemania*. Hier is ergens in de loop der eeuwen het eerste gedeelte verward met een lidwoord. In combinatie met *court* vinden we in de Marne de buurdorpen **Auménancourt-le-Grand** en **Auménancourt-le-Petit**.

Onwenselijke ‘Duitsers’

Fleury-sur-Orne (14) heette voor 1917 *Allemagne*. Tijdens de Eerste Wereldoorlog viel deze naam echter niet zo goed en is hij vervangen door de naam Fleury, ter herdenking van een verwoest dorp in de Meuse, tegenwoordig Fleury-sous-Douaumont. Het dorp *Les Allemands* (25) koos in 1915 om diezelfde reden de nieuwe naam *Les Alliés*, ‘de geallieerden’, en kwam aldus in het politiek wenselijke goede kamp terecht. Ook *Les Allemands* in de Ariège zag de naam niet meer zitten en heet sinds 1915 *La Tour-de-Crieu*. **Brinon-sur-Beuvron** (58) heette voor 1871 *Brinon-les-Allemands* – naar een familienaam. De Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 gaf aanleiding voor verandering van de naam.

Toen de Noormannen in Normandië kwamen wonen, namen ze in hun kielzog een aantal Britten en Angelen mee. Deze Britten en Angelen waren zowel voor de inheemse bevolking als voor de Noormannen vreemdelingen. De nederzettingen waar zij woonden, werden ter onderscheiding naar deze vreemdelingen vernoemd. Het grote aantal dorpen met de naam **Bretteville** in Normandië – nooit echt ver van de kust verwijderd – is tekenend. Het half dozijn dorpen met de naam **Anglesqueville** of **Englesqueville** betreft nederzettingen waar Angelen waren neergestreken. Het achtervoegsel *-ville*, afkomstig van het Latijnse ‘villa’, betekent oorspronkelijk ‘boerderij, kleine nederzetting’.

Het zijn voornamelijk rivier- en streeknamen die deze dorpen van elkaar onderscheiden. Het bijzondere **Anglesqueville-la-Bras-Long** (76) heeft niets met een ‘lange arm’ te maken; het is de volksetymologische interpretatie van een oud *Lablalum* (1202), *la Braelont* (1337), waarschijnlijk een persoonsnaam, maar waarvan de herkomst en de bronvorm onzeker zijn. Ook de bepaling van **Anglesqueville-l’Esneval** vertegenwoordigt een persoonsnaam. Het geldt de adellijke familie d’Esneval, die we terugvinden in **Criquetot-l’Esneval** (76) en **Auzouville-l’Esneval** (76).

Waarschijnlijk komen ook de Britten van **Bretagne** (36) en **Bretagnolles** (27) uit Groot-Brittannië, maar een plaats als **Bretenières** (21) is recenter: deze ‘Britten’ waren waarschijnlijk afkomstig uit het huidige Bretagne.

Datzelfde geldt voor **Villers-Bretonneux** (80) en **Voisins-le-Bretonneux** (78). Achter de meeste buurtschappen met de naam **La Bretonnière** schuilt de familienaam Breton, al kunnen die buurtschappen ook vernoemd zijn naar mensen uit Bretagne die er zich gevestigd hadden.

Angelen en Britten in Normandië

Calvados: Angloischeville, Bretteville-le-Rabet, Bretteville-l'Orgueilleuse, Bretteville-sur-Bordel, Bretteville-sur-Dives, Bretteville-sur-Laize, Bretteville-sur-Odon, Englesqueville, Englesqueville-en-Auge, Englesqueville-la-Percée

Manche: Anglesqueville-Lestre, Bretteville-en-Saire, Bretteville-sur-Ay

Seine-Maritime: Anglesqueville-l'Esneval, Anglesqueville-la-Bras-Long, Anglesqueville-sur-Saône, Bretteville-du-Grand-Caux, Bretteville of Bretteville-du-Petit-Caux (tegenwoordig Varneville-Bretteville) en Bretteville-Saint-Laurent.

De naam van **Romans-sur-Isère** (26) is ook gebaseerd op de naam van een volk, en dat zijn niet de Romeinen. De naam komt rond 900 voor als *loco qui Romanis dicitur* en verwijst vermoedelijk naar een plek waar Gallo-Romeinen woonden en waar nog Romaans gesproken werd, in tegenstelling tot de omliggende dorpen die in handen waren van de 'Barbaren'. Dit geldt in dat geval natuurlijk niet meer in het jaar 900, maar in de donkere tijden van de Grote Volksverhuizingen was dat wel zo. Ook andere plaatsen als **Romans** (01), **Romain** (51), **Roumagne** (47) en **Romain-aux-Bois** (88) kunnen zo uitgelegd worden.

De *Vascons*, een bevolkingsgroep die in de zesde eeuw neerstreek in Aquitanië, hebben zowel voor de naam van de Basken als de *Gascons* gezorgd, en dus ook voor de streeknaam **Gasconne**. Elders hebben zij voor enkele dorpsnamen gezorgd: **Gâcogne** (58), **Vaucogne** (10) en **Vacognes** in Vacognes-Neuilly (14). Het is bij deze namen niet meer na te gaan hoe oud die nederzettingen zijn en of het er dus om Vascons, Gascons of Basken gaat.

Een groep Slaven uit Slavonië in het huidige Kroatië lieten hun sporen na in **Esclavelles** (76). **Écuisses** (71) is een oud **villa Scottia*, waar vermoedelijk Schotten woonden. **Beugin** (62), in 1025 vermeld als *Belgicus*, zou een nederzetting van Belgen kunnen zijn. In **Gandalou** bij Castelsarrasin (82) en in **Villevoindreux** bij Épièdes-en-Beauce (45) woonden Vandalen. Sueben uit Midden-Duitsland hebben hun naam achtergelaten in **Zouafques** (62), **Écoivres** (62) en waarschijnlijk ook in **Schwoben** (68).

De Sarmaten waren een riddervolk uit het Nabije Oosten, waarschijnlijk verwant aan de Iraniërs of de Osseten. Zij dienden vaak in het Romeinse leger en zijn op die manier ook in Gallië terechtgekomen. Lang is gedacht dat een hele reeks plaatsnamen op hun aanwezigheid duidde. Zo gaan **Salmaise** (21), **Sermages** (58), **Sermesse** (71), **Sermaize** (60), **Sermoise** (62) en nog een aantal plaatsen meer terug op een gereconstrueerde oude vorm **sarmatia* of **sarmasia*, die ‘woonplaats van de Sarmaten’ zou kunnen betekenen. Dit is echter niet zeker en andere theorieën zijn ook mogelijk: zo zou *sarmasia* een oeroude voor-Keltische wortel kunnen bevatten die ‘heuvel’ betekent – veel van deze dorpen liggen op een heuvel.

Hetzelfde geldt voor de Marcomannen, een Germaans volk uit Thüringen. Van hen is vaak gedacht dat zij hun sporen hebben nagelaten in de dorpen **Marmagne** in de Cher en de Côte-d’Or. De stam **marco-* kan echter ook ‘moeras’ betekenen: beide plaatsen liggen in een vochtige omgeving.

Niet van de volksnaam maar van de landnaam Spanje (*Hispania*) zijn ook sporen achtergebleven, voornamelijk in het westen van Frankrijk. In 1240 werd **Épanne** (79) vermeld als *Hyspania*, en ook **Épeine** (86) kent een oude vorm ‘*de Hispaniis*’, zo geschreven rond 1090. **Épaines** (27) kan aan dit rijtje toegevoegd worden. Volgens een recente theorie van Jacques Lacroix zouden deze namen echter ook terug kunnen gaan op het Gallische *epos*, ‘paard’, en verwijzen deze namen naar plaatsen langs oude doorgaande routes waar men zijn paard kon laten rusten of van paarden kon wisselen.

De oude vorm van **Mortagne-sur-Sèvre** (85), in 968 vermeld als *Mauretania*, is eveneens een vernoemingsnaam naar een gebied of naar inwoners die daar vandaan kwamen. We mogen deze naam begrijpen als ‘nederzetting waar Moren wonen’. Ook **Mortagne-au-Perche** (61) en **Mortain** (50) danken er hun naam aan, en wellicht ook **Mordelles** (35) en **Mormaison** (85), in 1085 vermeld als *Moresmesons*. Bij deze namen moeten we niet denken aan het huidige land Mauritanië, maar aan vreemdelingen die een donkere huidskleur hadden.

Foto: Mortagne-sur-Sèvre

Vaderlandslievend anachronisme

De Galliërs zelf komen voor in de toevoeging van **Landes-le-Gaulois** (41). Enig patriottisme zal de gemeenteraad van Landes niet vreemd zijn geweest toen ze juist in 1918, na vier duistere oorlogsjaren, voor deze toevoeging kozen. Toch is de officiële reden van de toevoeging de aanwezigheid van meerdere menhirs op het grondgebied van de gemeente – een schrijnend anachronisme, want de menhirs zijn veel ouder en daar zeker niet door de Galliërs neergeplant.